

**TALABALARNING INGLIZ TILIDA KASBIY KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNINING TAHLILI
(KIMYO YO‘NALISHI MISOLIDA)**

DOI: 10.5281/zenodo.11148298

Tojimatova Madinabonu Umidjon qizi

Namangan davlat universiteti doktoranti

Gmail: madinainjonova0207@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada rivojlanib borayotgan jahonda kimyo yo‘nalishi talabalariga chet tillarini o‘rganish qay darajada ahamiyat kasb etishi yoritib berilgan. Oliy ta’limning kimyo yo‘nalishi talabalariga ingliz tilida kasbiy kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni tahlil qilingan va bir nechta metodlardan samarali foydalanish taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: kimyo, ingliz tili, kasbiy, kommunikativ, kompetensiya

Abstract: This article highlights the importance of learning foreign languages for chemistry students in the developing world. The content of developing professional communicative competence in English for chemistry students of higher education was analyzed and several methods were suggested to be used effectively.

Key words: chemistry, English language, professional, communicative, competence

Аннотация: В данной статье подчеркивается важность изучения иностранных языков для студентов-химиков в развивающихся странах. Проанализировано содержание формирования профессиональной коммуникативной компетентности на английском языке у студентов-химиков вузов и предложено несколько методов для эффективного использования.

Ключевые слова: химия, английский язык, профессиональная, коммуникативная, компетентность

KIRISH Jahonda hozirgi globallashuv davrida turli xil sohalarda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish maqsadida barcha soha vakillariga xorijiy tillarni o‘qitishga

alohida e'tibor qaratilmoqda. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida kimyo yo'nalishi talabalariga ingliz tili amaliy mashg'ulotlarida sohaviy leksikani o'rgatishda til ko'nikmalarini rivojlantirishda axborot-kommunikatsion texnologiyalaridan samarali foydalanish, ularni xorijiy mutaxassislar bilan bo'ladigan nutq vaziyatlariga, muloqot muhitiga tayyorlash, sohaga oid matnlar bilan ishlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zero, prezidentimiz Sh.Mirziyoyev shunday ta'kidlaydi: “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”[1].

Jahon amaliyotida chet tillarini eng so'nggi texnologiyalar (net-based education, e-learning, moodle va h.k) bilan o'qitish jadal sur'atlar bilan o'smoqda. Oliy ta'lim muassasining kimyo yo'nalishi sohasida ham chet tillarni mukammal egallash ulkan taraqqiyot davrida muhim ahamiyatga ega. Bo'lajak kimyo mutaxassislariga xorijiy til bo'yicha olgan bilimlarini qo'llab, tanlangan mutaxassislik bo'yicha chet tilda chop etilgan ilmiy maqola va adabiyotlardan olingan ma'lumotlarni tushunib va tahlil qilib, o'zida kasbiy mahoratlarini yanada rivojlantirish uchun imkoniyat yaratilmoqda. Ayniqsa, kimyo yo'nalishi talabalariga kasbiy kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda nutq ko'nikmalarini (o'qish, yozish, gapirish, tinglash) rivojlantirishda kimyoga oid terminlarni o'rgatish pedagogik tizimini ishlab chiqish, integrativ yondashuv asosida talabalarda sohaviy leksikani o'rganish jarayonida kimyoga oid o'quv materiallarini tanlash alohida ahamiyat kasb etmoqda.

METODLAR VA MATERIALLAR. Kimyo yo'nalishi talabalariga ingliz tilida kasbiy kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish mazmunini tahlil qilar ekanmiz, avvalo “kompetensiya”, “kommunikativ kompetensiya” va “kasbiy” tushunchalar haqida biroz ma'lumot berib o'tilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

“Kompetensiya” lotincha “compete” so'zidan olingan bo'lib, “erishaman, mos kelaman, to'g'ri kelaman” degan ma'nolarni anglatib, u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlik degan ma'nolarida ishlatiladi. Shuningdek, “kompetensiya” tushunchasi

keng ma'noga ega bo'lib, uning mazmun va mohiyati turli soha olimlari tomonidan turlicha talqin etiladi [2].

Pedagog olim V.I.Baydenkning fikricha “kompetensiya shaxslarning bilimi, hayotiy ko'nikma va malakasiga, layoqatiga ko'ra mutanosiblikni o'zida namoyon etish imkoniyatiga ega bo'lishidir deb izohlanadi [3]. Kompetensiya insonning turli sohalarda faoliyat olib borishi uchun zarur bo'ladigan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy fazilatlar yig'indisini ifodalaydi [4].

Kommunikativ kompetensiya atamasiga o'rganilayotgan chet til bo'yicha egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni og'zaki muloqot jarayonida qo'llash qobiliyati, degan mazmunda ta'rif berilgan [5]. Ushbu atama tarkibidagi asosiy tushunchani ifodalovchi competence so'zi dastlab N.Chomskiy tomonidan “grammatik kompetensiya”, ya'ni gapiruvchi va tinglovchining til haqidagi bilimi, degan ma'noda qo'llanilgan [6]. D.Xayms bolaning til haqidagi bilimi - grammatikani o'zlashtirish jarayonida undan to'g'ri foydalanishni, qachon, qayerda, kimga, qay tarzda va nima haqida gapirish maqbulligini o'rganish orqali kommunikativ kompetentligini takomillashtirib boradi, deya kommunikativ kompetensiya atamasining muallifiga aylandi [7].

Ingliz tilini o'rgatish bo'yicha davlat ta'lim standartida kommunikativ kompetensiyaga - o'rganilayotgan ingliz tili bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni og'zaki muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatidir deb tavsif berilgan.

I.L.Binning fikriga ko'ra kommunikativ kompetensiya - bu “muayyan dastur tomonidan belgilangan ingliz tilida so'zlashuvchilar bilan shaxslararo va madaniyatlararo muloqotni amalga oshirish qobiliyati va unga tayyorligidir” deb ta'rif berilgan. Bunda ingliz tili kommunikativ kompetensiyasi - bu shaxsning tabiiy yoki maxsus tashkil etilgan tarbiyaviy muloqot jarayonida shakllangan ingliz tilida so'zlashuvchilar ushbu tilni chet til sifatida o'rganayotganlar bilan shaxslararo madaniyatlararo muloqotni ongli ravishda amalga oshirish intellektual ijodiy qobiliyatidir deyilgan [8].

Hozirgi kunga kelib, chet tillarini o‘qitish va o‘rganish nafaqat filologlar uchun muhim ahamiyat kasb etib qolmay, balki sohasi tilshunoslik bo‘lmagan talabalarga ham chet tillarini o‘rganish juda katta imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Buni anglab yetgan yoshlarimiz chet tillarini (ingliz tili, rus tili, nemis tili, fransuz tili) o‘rganib kelishmoqda. Oliy ta’limda nofilologik yo‘nalishdagi talabalar ingliz tilini boshidan oxirigacha o‘rganishlari shart emas, bunga dars soatlarining ham kamligi yo‘l qo‘ymaydi. Talabalar faqat o‘zlarining kelajakdagi kasblarida asqotadigan ingliz tilining belgilangan leksikasi, grammatikasi, fonetikasi kabi til materiallarini o‘rganishadi, nutq faoliyatlaridan esa o‘qish, yozish, gapirish, tinglash kabilardan o‘z sohasiga kerakli bo‘ladiganiga ko‘proq diqqat sarflab ta’lim olishadi. Ya’ni faqat o‘zlarining sohasiga doir bo‘lgan ingliz tilini o‘rganishadi. Demak, ingliz tilini “kasbiy” yo‘naltirib o‘qitish degan tushuncha, talabalarga faqatgina kasb doirasida muhim bo‘lgan bilimni berish degan ma’noni anglatadi.

Shunday qilib, kimyo yo‘nalishi talabalariga ingliz tilida kasbiy kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish talabalarni ongli ravishda o‘zlarining kasbga doir bilimlarni real hayotda to‘g‘ri qo‘llay olish, madaniyatlararo muloqot vaziyatlarida kerakli og‘zaki nutqni amalga oshira olish, ingliz tilida nashr etilgan maqolalar va original adabiyotlardan qiyinchiliksiz foydalana olish qobiliyatini shakllantirishni ifodalaydi.

Barchamizga ma’lumki, kimyo fani ko‘plab kimyoviy elementlarning nomlari va formulalarini o‘z ichiga oladi. Tabiiyki, ularni yod olish va formulalarni eslab qolish biroz qiyin va zerikarli tuyulishi mumkin. Kimyogar talabalarimizni ingliz tilida kimyoviy element nomlarini va formulasi bilan yodlab olishlariga qiziqtirish uchun “Elements Bingo” metodini tanlash mumkin. Bunda o‘qituvchi bir varaqqa 25-30 ta element nomini har bir o‘quvchiga taqdim etadi va 6 ta katakdan iborat 2 ustun chizishlarini so‘raydi (1-rasm). Katakchalar ichiga esa taqdim etilgan varaqdagi istalgan kimyoviy elementlarning formulasini yozishni aytadi va o‘qituvchi har bir aytgan formulaning ustiga talabalar chizib chiqadi, kim birinchi katakchalarni chizib bo‘lsa, ana shu g‘olib bo‘ladi Bu “Elements Bingo” o‘yinini 2-3 marta takrorlash

mumkin. Bu juda ham maroqli bo‘ladi, sababi talabalar hech biri o‘yinni o‘tkazib yuborgisi kelmaydi va kimyoviy elementlar formulasi bilan osonroq yodda qoladi.

Kimyo yo‘nalishi talabalariga ingliz tilini o‘qituvchi ustozlarga yana bir metodimizni taqdim etishimiz mumkin. “Chemical reactions” deb ataluvchi o‘yinda talabalar o‘qituvchi tomonidan kimyoviy reaksiyaga kirishuvchi kimyoviy elementlarning nomlari yozilgan varaqlarni bittadan olishadi (2-rasm). Bunda o‘qituvchi darsga oldindan varaqlarni tayyorlab qo‘ygan bo‘lishi kerak. Har bir talaba sinf xonani aylanib o‘ziga berilgan kimyoviy elementni qaysi element bilan reaksiyaga kirishishi mumkinligini topadi. Masalan: “hydrogen” va “oxgen”, ular bir birlarini topadilar va eng asosiysi to‘g‘ri talaffuz qilishlari kerak. Bitta kimyoviy reaksiya topilgach, kkinchisini topishda davom etadi, bu orada o‘qituvchi talabalarni topganlarini qayd etib, talaffuzini tekshirib turadi. So‘nggida, kimning topgan reaksiyalari ko‘proq va to‘g‘ri bo‘lsa, ana shu talaba g‘olib deb topiladi. Bu metod ham dars jarayoniga hamjihatlik ruhini beradi va talabalarda juftlik bo‘lib ishlash qobiliyatini shakllantiradi.

H	Cu	Fe
Cl	Pb	Na

1-rasm

Carbon	Hydrogen	Oxygen	Sulphur	Calcium
Carbon	Flourine	Oxygen	Chlorine	Copper

2-rasm

NATIJAR VA MUHOKAMALAR. Hozirda jadal rivojlanib borayotgan jahonda chet tillarini o‘qitish o‘zining ahamiyatini oshirib bormoqda, bundan boshqa soha vakillari ham til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirib kelmoqda. Ayniqsa, kimyo yo‘nalishi talabalariga ingliz tilida kasbiy kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish o‘zining ahamiyati va o‘rniga ega. Talabalar kelajakda kasbiy faoliyatini yaxshi ravnaq topishi maqsadida ingliz tilini o‘rganishlari muhim. Ular kasb yuzasidan turli xil tadbirlarda, konferensiyalarda, safarlarda bo‘lishi mumkin va bunday vaziyatlarda ingliz tili, albatta, qo‘l keladi. Yuqorida taklif etilgan metodlar

kimyo yoʻnalishi talabalariga oʻzining dars jarayonidagi samaradorligini oqlaydi va yaxshi natijalar beradi degan umiddamiz.

ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. Т.: “Ўзбекистон”, 2016. 56 б.

2. Уразова М.Б. Бўлажак социолингвистик таълим педагогини лойиҳалаш фаолиятига тайёрлаш технологиясини такомиллаштириш. 13.00.05- Социолингвистик таълим назарияси ва методикаси (педагогика фанлари). Док.дисс.автор. Тошкент: 2015йил. 10, 17, 21- бетлар.

3. Байденко В.И. Выявление состава компетенции выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОСВПО нового поколения: Методическое пособие. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. 72 с.

4. Ўзбекистон Республикаси узлуксиз таълим тизимининг Давлат таълим стандартлари. //Халқ таълими. № 4. – 2013. Б. 4–32.

5. Common European Framework of reference for language learning and teaching / Draft 1. Strasbourg: Council of Europe, 1993. 204 p.

6. Ключев Е.В. Речевая коммуникация: учеб. пособие для университетов и институтов / Е. В. Ключев. М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. 320 с.

7. Хаймс Д. Этнография речи / Э. Хаймс // Новое в лингвистике. Социолингвистика. – Москва, 1975. Вып. 7 С. 42-95

8. Овчинникова М.Ф. Методика формирования социолингвистической компетенции учащихся общеобразовательной школы: английский язык, филологический профиль: Дисс. канд. пед. наук. – Улан-Удэ, –2008. – 206 с.